

(NE)OBSTOJ SLOVENSKE VOJAŠKE IDENTITETE

(NON)EXISTENCE OF SLOVENIAN MILITARY IDENTITY

Povzetek Kodeks vojaške etike Slovenske vojske (SV) med drugim določa: »pripadniki Slovenske vojske pri opravljanju vojaške službe /.../ spoštujejo slovensko vojaško zgodovinsko tradicijo in skrbijo za ohranjanje nacionalnega vojaškega zgodovinskega spomina« (Kodeks, 2009). Pri tem se nedvomno vprašamo, kaj sploh je slovenska vojaška zgodovinska tradicija, ki jo morajo pripadniki SV spoštovati, in kakšen je omenjen vojaški zgodovinski spomin. Časovna opredelitev zgodovinskega spomina je pri tem nujna. Do kod v preteklosti seže slovenski vojaški zgodovinski spomin? Kateri so dejavniki, ki so pomembno vplivali nanj in so posledično opredelili slovensko vojaško tradicijo? Kaj predstavlja slovensko vojaško tradicijo? Ali med dejavnike njenega oblikovanja prištevamo zgolj zmagovite dogodke ali vse vojaške izkušnje, tudi tiste, manj uspešne? Z drugimi besedami – katere so vrednote, ki določajo vojaško tradicijo nekega naroda? Na ta vprašanja bi morala imeti Slovenska vojska pripravljene skrajno jasne odgovore, ki bi omogočali tudi njeno jasno vizijo in bi pomembno vplivali na raven samopodobe slovenskih oboroženih sil ter na njen položaj v slovenski družbi. Žal pa se zdi, da je to področje v veliki zadregi, ki se kaže že v izhodišču – kdo pravzaprav lahko opredeli slovensko vojaško tradicijo in kako se bo ta utrjevala v prihodnje.

Ključne besede *Vojaška tradicija, vojaška identiteta, nacionalna identiteta, vojaški sistem.*

Abstract The Military Code of Ethics of the Slovenian Armed Forces (SAF) states that: »members of the Slovenian Armed Forces /.../ – have to respect Slovenian military tradition and promote the preservation of national military history memory« (Code, 2009). This certainly raises a question of how the military history tradition of the SAF is defined and what can be understood as a military history memory. In this respect, time perspective should be considered. How far back does Slovenian military history memory go? Which facts have importantly influenced it and, consequently, defined

Slovenian military tradition? What is understood as Slovenian military tradition? Have only victories shaped military tradition, or was it also other military experiences, even the less successful ones? What are core values which define a nation's military tradition? The SAF should have very clear answers to these questions. Unambiguous answers would significantly influence the self-image of the SAF and its position in the Slovenian society. Unfortunately, there seems to be a great quandary in the very core of this issue – who is actually responsible for defining Slovenian military tradition and how it can be nurtured in the future.

Key words *Military tradition, military identity, national identity, military system.*

Uvod Na začetku je nujno treba na področju teorije vojaške identitete čim jasneje postaviti izhodišča in se opredeliti do nekaterih pojmov. Zato je primerno najprej osvetliti pojem vojaške tradicije, saj je ta v svojem bistvu neločljivo povezana z vojaško identiteto. Za razumevanje te pa velja izpostaviti njeno opredelitev: identiteta je sestavljena iz podobnosti in razlik, je način, po katerem se posamezniki ali skupnosti razlikujejo od drugih posameznikov ali skupnosti (Ule, 2000, str. 3). Ko govorimo o nacionalni identiteti, s katero so neposredno povezani vojaški sistemi, gre za vsoto tistih dejavnikov, ki določijo nabor podobnosti in razlik, zanjo pa je značilno, da je svojstvena, nezamenljiva in neodtujljiva. To so jedro naroda, njegova bistvo in smisel obstoja. Ker se je mogoče strinjati z dejstvom, da je večina narodov v svojem zgodovinskem razvoju le postala tudi nacija in tako oblikovala svojo ter v mednarodnem prostoru priznano državno tvorbo, je povsem logično razumeti vojaško identiteto v povezavi z nacionalno. Saj je prav vojaški sistem branik obstoja naroda, nedvomno pa nacije, zato je vojaška identiteta v razmerju do nacionalne identitete posebna in ji je strukturno ter vsebinsko nekako podrejena. Nacionalno identiteto moramo razumeti kot izostren in opredmeten sestavni del sicer vsebinsko širše nacionalne zavesti, ki jo Južnič (1993, str. 320) razume kot najbolj bistven sestavni del nacionalne identitete. Ta se oblikuje v daljših zgodovinskih obdobjih in je nerazdružljivo povezana s prostorom ter nacijo tega prostora. Prav to pa je bistveno v vsej zasnovi identitete. Temeljna značilnost je poleg že omenjenih lastnosti zmožnost identificiranja tako posameznikov kot družbenih skupin. In prav s prostorsko sestavino se je najlažje poistovetiti, saj posredno ter neposredno pomembno vpliva na nacionalno identiteto.

Seveda pa se je treba osredotočiti tudi na čas, ki ga omenja že Južnič, saj se v nacionalno identiteto in posredno nacionalno zavest vtkejo različni dogodki, od katerih postanejo najpomembnejši mejniki, ki predstavljajo gradnike, brez katerih nacionalna zavest ne bi obstajala. Kakšna je pri tem vloga zgodovinskih obdobj oziroma kakšen je obseg časa, v katerem si sledijo omenjeni dogodki? Na to vprašanje seveda ni enega odgovora, nedvomno pa drži pravilo, da omogočajo časovno daljša obdobja delovanje več vplivov na ustvarjanje nacionalne zavesti. Hkrati je tudi res, da ni pomemben samo časovni okvir, temveč tudi drugi dejavniki, med katere prištevamo še geopolitična dejstva, ki so bila značilna predvsem za prostor, na katerem

živimo Slovenke in Slovenci¹. Za poselitev slovenskega etničnega prostora je značilno nenehno onemogočanje razvoja tistih dejavnikov, ki bi krepili in izostrili slovensko nacionalno identiteto. Celó več. Ukrepi oblastnikov tega območja so bili usmerjeni v različno prikrito ali manj prikrito raznarodovanje, torej v tiste ukrepe, ki so bili usmerjeni predvsem v zabrisovanje slovenske nacionalne identitete. Ti ukrepi so dosegli vrhunec prav pred in med drugo svetovno vojno. Za to obdobje (Ferenc, 1996) je značilna najbrutalnejša oblika fizičnega izkoreninjenja takrat vse jasneje izrisanih lastnosti slovenske nacionalne identitete. Obdobje po vojni je sicer omogočalo svobodnejši razvoj identitetnih dejavnikov, pri čemer ne smemo pozabiti na poskuse oblikovanja jugoslovanskega koncepta (Repe, 2008), ki v svojih temeljih ni želel jasno opredeljene, še manj pa poudarjene in izražene nacionalne identitete katerega koli naroda v takrat oblikovani federaciji. Kljub temu pa so bile okoliščine bistveno drugačne od že omenjenih izkušenj in so vsaj na deklarativni ravni izhajale iz enakopravnosti narodov. Navsezadnje je to obdobje omogočilo nastanek gibanj v Sloveniji, ki so se nato zbrala tudi okoli oblikovanja politične alternative. Prav ta je na prvih svobodnih volitvah aprila 1990 z jasno vizijo uspela uresničiti pričakovanja slovenskega naroda – samostojno in neodvisno Republiko Slovenijo (Gabrič, 2008, str. 25). Kljub temu je mogoče razumeti nastanek Slovenije na temeljih in konceptu nacionalne države, ki je bil bistven pri oblikovanju sicer mehkega oziroma strpnega nacionalizma (Vobič Arlič, 2007, str. 83).

Na tem mestu pa razprava trči na vprašanje tradicije in njenega razmerja do identitete. Tradicijo moramo razumeti kot nekaj: »kar se je ustalilo v življenju kake skupnosti s prenašanjem iz roda v rod oziroma kar se je uveljavilo, doseglo na področju kake dejavnosti med njenim daljšim obstajanjem« (SSKJ, 2000a). Povedano drugače, pri tradicijah gre pravzaprav za tiste dejavnike, ki jih skupnost prepozna kot svoje, torej se z njimi poistoveti in jih prenaša iz roda v rod. Ta izhodišča pa so bistvena tudi za razumevanje nacionalne identitete. Tradicije so temeljne za ustvarjanje identitete oziroma so temelji nacionalne identitete prav v tradicijah. Zato je prav opozoriti na vprašanje, ali so vse tradicije neposredno vključene tudi v pojem nacionalne identitete in zakaj nekatere niso. Z vidika sprejemljivosti na področju nacionalne identitete obstajajo razlike med tako imenovanimi bolj in manj pomembnimi tradicijami oziroma tistimi, ki jih je treba vključevati bolj od drugih. Vendar naj bo izpostavljeno še drugo dejstvo – nacionalno identiteto ustvarjajo tudi mnoge, sicer na prvi pogled manj pomembne tradicije, ki pa zagotavljajo tiste najbolj preproste, a vendar tudi bistvene značilnosti nacionalne identitete, ki jih razumemo pod imenom nacionalni karakter (Wilterdink, 1994). K tem ugotovitvam lahko dodamo še dejstvo,

¹ *Današnja Slovenija je bila mejno območje, ki je imelo predvsem vlogo obrambe. Tako je bila oblikovana v času rimskega cesarstva, leta 170 n. št., posebna utrdbená linija Klaustra Alpium Juliarum. Z njo so poskušali omejiti vdore barbarskih plemen na območje Apeninskega polotoka. V srednjem veku (15. stoletje) je bilo območje Slovenije preoblikovano v prvo obrambno linijo pred turškimi vpadi kot neposredno zaledje obrambnega sistema Vojne krajine. Pred začetkom druge svetovne vojne je dobila že omenjena rimska obrambna linija nov pomen – graditi se je začela obrambna Rupnikova linija, katere namen je bil preprečiti vdor italijanske vojske na ozemlje Kraljevine Jugoslavije. Posebno vlogo pa je imelo ozemlje današnje Slovenije tudi med hladno vojno, saj je bilo zaradi geostrateške lege kot edini prehod v smeri vzhod–zahod, južno od alpskega loka, vključeno v vse vojaško-strateške načrte Natovega zahodnega zavezništva in Varšavskega pakta (Prebilič, 2011, str. 313–324).*

da so tradicije praviloma posebne, temeljijo na posameznih področjih delovanja nacije in so kot take vsebinska podpomenka identiteti, saj obstaja na ravni tradicij nižja stopnja nacionalnega konsenza. Zaključimo lahko z ugotovitvijo, da niso vse tradicije tudi ustvarjalci nacionalne identitete, so pa nabor tistih vsebin, iz katerih izhaja njen del.

1 NACIONALNA IN VOJAŠKA IDENTITETA

Slovenska nacionalna identiteta je nastajala prav na temeljih zgodovinskega ustroja in sega v čas naselitve območij, ki so postala državotvorna z oblikovanjem Karantanije. Vse, sicer slovenskemu narodu precej nenaklonjene, zgodovinske okoliščine so ustvarile posebno nacionalno identiteto, ki je zaradi nujne svojega obstoja temeljila na vlogi in pomenu slovenskega jezika (Velikonja, 1995, str. 941). Nacionalna identiteta se je izpopolnjevala predvsem z iskanjem kulturnih razsežnosti in se v državotvornem smislu oblikovala ter udeležila v sicer omejenem obsegu po koncu prve svetovne vojne. S tem se je po mnenju Velikonje (1995, str. 940) začela tako imenovana 73-letna jugoslovanska etapa, ki je pomenila vsebinski odklon od predhodnih izkušenj ustvarjanja identitete – če je bilo treba pred tem tudi z različnimi oblikami upora braniti identiteto kot temeljni kamen, nujen za obstoj naroda, je bilo to obdobje, ko v mejah države tega ni bilo treba delati. Identiteta se je postopoma izoblikovala na podlagi drugačnosti znotraj podobnosti. Jezikovna in kulturna različnost se je predrugačila, ni bila več tako jasna v kohabitaciji južnih Slovanov, in v ospredje so stopile druge vsebine. Te so bile podlaga za začetek konca sicer zanimivega eksperimenta skupnega bivanja precej različnih narodov v Socialistični federativni republiki Jugoslaviji, ki so se razhajali predvsem v svojem dojemanju življenja in sveta. Po mnenju Stankoviča (2002, str. 68) sta na razvoj slovenske identitete vplivali predvsem dve dejstvi: prvo je bilo nezadovoljstvo v smislu ekonomske neenakosti, drugo pa je bilo povezano s prilivom priseljencev iz drugih republik v Slovenijo. Nacionalna identiteta je v tem smislu dobila novo, ekonomsko razsežnost, ki je nadomestila jezikovno in kulturno ter vsaj v omejenem času predstavljala konec samopreživetja naroda. Poglobljanje gospodarske krize v Jugoslaviji in vzpon nacionalizmov, predvsem srbskega, je pomenil spremembo tudi pri ustvarjanju nacionalne identitete. Odklonilno vedenje je bilo tako močno, da so se vse bolj pojavljale teze o neslovanstvu slovenstva, kar naj bi dokazovala tako imenovana venetska teorija. Po drugi strani pa so temelji slovenske nacionalne identitete postali povezani predvsem s simboli ene slovenske regije – Gorenjske². Pomembno vlogo pri tovrstni diferenciaciji in oddaljevanju od jugoslovanstva je dobil katolicizem (Lazar, 2003, str. 27). Z osamosvojitvijo pa se je bistveno spremenila tudi nacionalna identiteta: »Biti Slovenec ni več nujno zgolj in samo etnična in kulturna identiteta, temveč pomeni našo skupno vpetost v usodo slovenske države« (Debeljak, 2002, str. 144).

² *Posebnost Gorenjske se je posplošila na drugačnost in svojevrstnost vse Slovenije v Jugoslaviji: najbolj severna dežela, ekonomsko najmočnejše razvita, kraji so čisti in urejeni, ljudje so delovni, pokrajina je lepa, veliko je gora itn. Od tod naj bi izvirali po mnenju Stankoviča (2002, str. 69) glavne sestavine slovenske nacionalne identitete, kot so slovenska narodno-zabavna glasba, značilna narodna noša, Triglav kot simbol slovenstva in drugi stereotipi, ki jih pripisujemo slovenskemu narodu: marljivost, čistost, urejenost, ekonomska razvitost itn.*

Pravzaprav se je s korakom institucionalizacije naroda, ki je postal tudi nacija, dopolnila vsebina slovenske nacionalne identitete, ki jo Hafner Fink (2002, str. 194) razlaga kot eno od socialnih identitet posameznika skozi istovetenje z nacionalno državo ter tudi z določeno etnično skupino oziroma narodom, ki nima nujno nacionalne države.

V tem pogledu se sodobna slovenska nacionalna identiteta srečuje z novim okoljem kohabitacije – kot enakovredna nacija je postala del multikulturne evropske družbe, v kateri naj bi medkulturni dialog potekal prav na podlagi spoštovanja različnosti nacionalnih identitet. Kljub dejstvu nacionalne strpnosti pa lahko ugotovimo, da sta izhodišči razumevanje in spoštovanje lastne nacionalne identitete, kar za slovenski narod ni povsem določeno. Težava je že omenjeno sorazmerno hitro spreminjanje nacionalne identitete, kar ima podlago v spremenljivem geopolitičnem razumevanju slovenskega prostora. V osemdesetih letih (1918–1991) so Slovenci živeli v petih državah, kar je nedvomno pustilo sledove tudi pri ustvarjanju nacionalne identitete. S takimi izhodišči je treba premisliti o prihodnosti slovenske nacionalne identitete. Rupel (2003, str. 208) sicer trdi, da je verjetnost prevrednotenja nacionalne identitete v evropsko majhna, saj je preživetveni nagon slovenske nacije dokazan in utrjen z zgodovinskimi dejstvi, vendar so tudi okoliščine popolnoma druge. Medtem ko so bile nekoč metode za izkoreninjenje nacionalnih identitet surove, danes z ekonomizacijsko geopolitično ostrino in jasnostjo posameznih identitet skoraj neopazno izbrisujejo prefinjene metode gospodarskega sodelovanja ter tudi prevzemanja.

2 VOJAŠKE TRADICIJE KOT TEMELJ VOJAŠKE IDENTITETE

Razprava o nacionalni identiteti je še kako pomembna, preden se osredotočimo na vojaško identiteto in vojaške tradicije ter na njihova pomen in prisotnost v strukturah Slovenske vojske, ki je in hoče biti vojska Republike Slovenije, torej državna vojska. Prav to izhodišče je bistveno, saj vsaka vojaška identiteta temelji na nacionalni, v primeru slovenske vojaške identitete na slovenski nacionalni identiteti. Na teh izhodiščih razume vlogo vojakov in častnikov tudi Južnič (1993, str. 306). Ti se morajo po njegovem mnenju popolnoma poistovetiti z državo, ki naj bi jo poklicno branili in skrbeli za njene interese. To pomeni, da je vojaška služba najbolj izrazita državna služba in na njeno identiteto pomembno vpliva nacionalna identiteta. Hkrati pa velja opozoriti še, da je sestavni del določevanja nacionalne identitete identifikacija s prostorom, ki jo lahko razumemo kot teritorialno identiteto. V povezavi z vojsko je to bistveno, saj je temeljna naloga vseh oboroženih sil obramba območja poselitve nekega naroda, kar je v bistvu domovina³. Še več, teritorialna identiteta je temeljna za določitev tako imenovanega nacionalnega karakterja, ki je lasten določeni družbeni skupnosti na nekem ozemlju. Sicer je treba te vplive nujno razumeti kot sestavni del fizično-geografskih dejavnikov, ki ne smejo biti podvrženi meri prevrednotenja njihovega pomena oziroma geografskemu determinizmu. Kljub temu pa se s tem dejstvom tudi jasno ustvari most med nacionalno identiteto, torej identiteto nacije

³ Tako Zakon o obrambi kot temeljne naloge Slovenske vojske med drugim določajo tudi izvajanje vojaške obrambe ob napadu na državo (Zakon o obrambi, 2004).

(lahko tudi naroda), in vojaškim sistemom ter se preslika na polje civilno-vojaških odnosov. Ugotovimo lahko, da je vojaška identiteta ne glede na lastno specifičnost neločljivi del nacionalne identitete in da je med njima prenos dejavnikov vpliva, ki ustvarjajo tako eno kot drugo. Vojska navsezadnje ni otok v družbi, temveč njen del, prav tako pa del naroda in vsekakor nacije. Razvoj nacionalne identitete zato pomeni neposredni vpliv na vojaško identiteto, pri čemer pa o neposredni in popolni preslikavi elementov ni mogoče govoriti, saj veljata za vojaške sisteme tradicionalna zadržanost ter odpor pred prehitrim prenosom tako imenovanih civilnih elementov nacionalne identitete. Na primeru slovenskega naroda gre celo za še manjše vplivanje nacionalne identitete, saj je bil vojaški sistem neposredno podrejen tujim vojaškim strukturam, ki so skrbno ohranjale ločenost in identitetno čistost sistema pred nacionalnimi interesi ter elementi. Te posebnosti vojaških oziroma obrambnih sistemov ne smemo razumeti negativno, saj je pregovorna rigidnost vojaških sistemov v primeru identitetnega reformiranja in prevrednotenja vrednot lahko tudi pozitivna. Posebno danes, ko se v marsikateri družbi, pri tem slovenska ni nobena izjema, dogaja prav revolucionarno prestrukturiranje vrednostnega sistema. Žal ne vedno samo na bolje.

Lahko rečemo, da je vojaška identiteta kot identiteta, ki temelji na pripadnosti vojaški organizaciji, oblika skupinske (kolektivne) identitete. Tajfel (Franke, 1999, str. 27) razlikuje med tremi zadostnimi, ne pa nujnimi pogoji, ki vplivajo na učinkovitost skupinske identitete: kognitiven dejavnik v smislu zavedanja pripadnosti skupini, evaluativen dejavnik, ki pomeni, da ima lahko zavedanje o skupini oziroma posameznikovem pripadanju skupini pozitivno ali negativno konotacijo, ter emocionalen dejavnik.

Sestavine vojaške identitete je mogoče pojasniti tudi z vrednotami, ki so najpomembnejše za vojaško organizacijo. Te vrednote so patriotizem, disciplina, zvestoba, integriteta, pogum, bojevništvo (Franke, 1999, str. 8). Med vrednote, ki oblikujejo vojaško identiteto, štejemo še: »podrejenost politični oblasti, dolžnost, nesebičnost, spoštovanje človekovega dostojanstva, občutek za pravičnost« (Franke 1999, str. 54). Vendar to niso edine značilnosti, ki precej jasno zamejujejo razumevanje vojaške identitete. Če lahko govorimo na podlagi razprave o nacionalni identiteti o želenem in prostovoljnem sprejemanju ter poistovetenju značilnosti, je treba pri vojaški identiteti poudariti svojevrstnost. Vstop posameznika v tako imenovano vojaško skupnost pomeni nujnost sprejema novih pravil, vrednot in pričakovanj, ki se začne že ob vstopu na vojaško območje. Vojaška straža dovoli vstop samo avtoriziranim osebam, navadno v uniformah. Tako se jasno pokažejo drugačnost vojaškega sveta od civilnega in z njim povezane norme ter vrednote, ki ustvarjajo vojaško identiteto. Sproščenost zamenja disciplina. Morebitno nesprejemanje teh pravil in vzorcev vedenja vodi v sankcioniranje (Daley, 1999, str. 292).

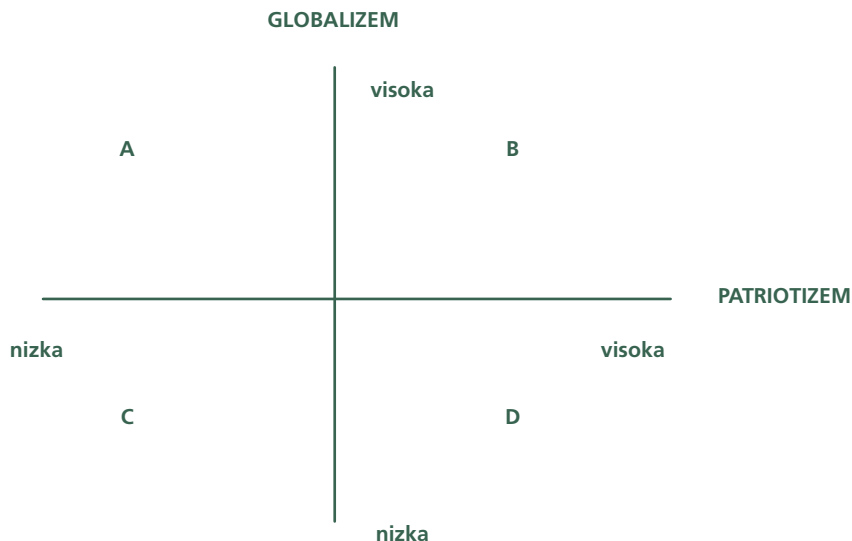
Vojaška identiteta ni stalnica, ki se ne bi spreminjala. Sestavni deli vojaške identitete v obdobju hladne vojne se razlikujejo od tistih, ki danes sooblikujejo vojaško identiteto. Kot se je pod vplivom sprememb v mednarodnem okolju in širši mednarodni skupnosti spreminjala vojaška organizacija, se je spreminjala tudi vojaška identiteta.

Priznani ameriški sociolog in politolog Samuel Huntington je opredelil, kaj vojaškega profesionalca razlikuje od drugih, kaj je tisto, kar ga določa. Po Huntigtonu je vojaški profesionalca specialist v vodenju nasilja, temeljna naloga vojaške organizacije pa je uspešno bojevanje. Naloge vojaškega častnika vključujejo organiziranje, opremljanje in usposabljanje sil, načrtovanje aktivnosti ter vodenje operacij v boju (Franke, 1999, str. 7). Svojevrstna poklicna identiteta se oblikuje med vsemi prej naštetimi procesi.

Z razvojem mirovnih operacij na svetovni ravni pa se pojavijo nekatere nove vrednote, saj se od vojaških profesionalcev pričakuje, da so pri svojem delu nepristranski, se vzdržujejo uporabe sile, spoštujejo edinstvene kulturne identitete drugih skupin, krepijo zaupanje znotraj večnacionalnih enot, sprejemajo nevojaške operacije kot legitimne vojaške operacije (ib.). Franke prepoznava v svoji analizi vrednot (1999), ki oblikujejo vojaško identiteto, štiri pomembnejše: konzervativni realizem, bojevništvo, domoljubje in mirovništvo (kot nasprotje bojevniškimi vrednotam). Ob koncu hladne vojne in pojavu novih nalog oboroženih sil postajajo pomemben sestavni del vojaške identitete tudi nebojne vrednote. Franke predlaga za ponazoritev vojaške identitete (1999, str. 60) večdimenzionalno matrico vrednot (slika 1), ki združuje bojne, nebojne, nacionalne in globalne vrednote.

Slika 1: Matrica vojaških vrednot

Vojaška identiteta kot poseben tip identitete, ki se oblikuje znotraj vojaške organizacije, zaradi svojih svojevrstnih lastnosti nedvomno obstaja. Nekateri avtorji, kot je na primer Daley, gredo celo tako daleč, da govorijo o vojaški identiteti kot o posebni obliki etnične identitete (Daley, 1999, str. 302).

Vojaške identitete so pomembne tako za opredelitev sistema kot za njegovo delovanje. S sestavinami vojaške identitete se zagotavlja uspešno izvajanje skrajno napornih nalog, ki jih izvajajo posamezniki ali skupine v vojaških strukturah v izjemnih okoliščinah. Brez njih ni ogrožena samo uspešnost naloge, temveč so ogroženi tudi življenja vojakov in vseh drugih posredno ali neposredno vključenih v njihove naloge. Zato je pomembno izpostaviti dejavnike opredelitve vojaške identitete. Med njimi je bistvena tudi vojaška tradicija, ki se, kot smo že ugotovili, oblikuje v daljšem času, je povezana z razvijanjem in temelji na sprejemljivosti teh tradicij v neki skupnosti. Pri vojaški tradiciji ponovno naletimo na nekatere že omenjene značilnosti in posebnosti.

V razpravi pa je treba nujno poudariti pravkar omenjeni značilnosti vojaških tradicij. V primeru časovnosti je treba pri vojaških tradicijah nujno povezovati obstoj obrambnih sistemov z nastankom oziroma stvaritvijo države. Res je, da so pravzaprav vojaški sistemi največkrat predstavljali najpomembnejši del ob nastanku številnih držav, so pa nekateri elementi vojaške tradicije še starejši. To je zlasti pomembno, kadar govorimo o slovenski vojaški tradiciji. Slovenski narod je postal nacija zelo pozno (leta 1991), kar pomeni, da je bil kot tak nenehno vključen v nacionalne strukture drugih narodov oziroma nacij – njegov bistven del je bil vključen (glede na obseg ozemlja in čas) v strukturo avstrijskega/avstro-ogrskega cesarstva. Ti vplivi so se neposredno odražali na slovenski družbi in še bolj na vojaških tradicijah, saj narod za razliko od nacije samostojnih vojaških struktur večinoma ne more razvijati. Vendar to ne pomeni, da ni vojaških izkušenj Slovencev in zgodovinskega vojaškega spomina. Lahko pa upravičeno dvomimo, da so to izključno tudi slovenske vojaške izkušnje ali slovenske vojaške tradicije. Po tej analogiji lahko za mejnik postavimo bistvenost slovenskega naroda, ko upravičeno govorimo o povsem slovenskih vojaških tradicijah, torej tistih, ki so ustvarjale slovensko vojaško identiteto, s katero smo se začeli ločevati od drugih. To pa seveda ne pomeni, da so bile izkušnje, pridobljene pred tem, nepomembne. Ravno nasprotno. Razvoj slovenskega vojaškega sistema med drugo svetovno vojno se je bil prisiljen nasloniti na vsako tradicijo in posredno znanje, če je želela biti partizanska odporniška vojska uspešna. Vojne razmere so seveda izjemne, zato je mogoče pospešiti evolucijo vojaških sistemov na temelju veliko izkušenj, s tem pa omogočiti vnos novih prvin vojaških tradicij in vplivati na spremembo ter opredelitev identitete. Zato so se kljub obsežnim vojaškim izkušnjam in posledično tradicijam v nov sistem vključile nove lastnosti, značilne za slovenski narod.

Kratek vojaško-zgodovinski pregled izpostavlja še eno značilnost s področja vojaških tradicij – zelo vplivne so izkušnje, pridobljene v vojni. Bernikova (2003, str. 53–59) ugotavlja, da so se vsebina, obseg in intenzivnost zagotavljanja ter vzdrževanja elementov pripadnosti posameznim vojaškim organizacijam bistveno spreminjali v obdobjih miru in vojne. Obdobje vojne se je praviloma izkazalo kot bistveno za utemeljitev povojne vojaške organizacije, njenih simbolov in za idejno, ideološko osmišljanje pripadnosti tej organizaciji. To obdobje se je tudi izkoriščalo za upravičevanje in legitimiranje novega vojaškega sistema. Tako je za

vojaško organizacijo habsburške monarhije značilen poseben odnos med vojsko in cesarjem. Posebnost te vojske je bila tudi ta, da ni bila nacionalna, temveč nad-nacionalna. Svojega obstoja ni utemeljevala z nacionalnimi čustvi, ki so bila sicer glavni pobudnik velikih nacionalnih naborniških armad. V habsburški monarhiji je bil cesar najvišja vojaška oblast, vojska pa je bila vzvod monarhove in ne ljudske oblasti. Zato avstro-ogrske čete niso prisegale na ustavo, temveč cesarju. Za vojake so bile pomembne lastnosti: ljubezen do vladarja in domovine, bogaboječnost, pokornost, zvestoba, stanovitnost, samozatajevanje, hrabrost, sloga, tovarišstvo, pripravljenost žrtvovati kri in življenje. Politično udejstvovanje je bilo za vojake popolnoma prepovedano. Glavna dolžnost vojaštva v vojni je bilo bojevanje za cesarja, domovino in lastno čast. Pomembna značilnost avstro-ogrske vojske je bila, da so bile njene enote (polki) namenjene tudi notranjim državnim vojaškim posredovanjem, kar se je odražalo v teritorialni razmestitvi polkov. Polki niso bili nastanjeni v deželah, iz katerih so prihajali. Pripadnost kot morda najpomembnejša vojaška vrednota in tako element vojaške tradicije je bila za Slovence večkrat na preizkušnji. Oktobra leta 1918 z razpadom monarhije po koncu prve svetovne vojne in z ustanovitvijo države Slovencev, Hrvatov in Srbov se veliko vojakov ter vojaških obveznikov na poziv slovenske vlade v Ljubljani ni odzvalo na novo vojaško službo. Pri tem je izjema general Maister v Mariboru, ki je pripadnost vojski utemeljeval z bojem za slovensko nacionalno ozemlje in ne več z bojem za boga ter cesarja. Prav tako tudi utemeljevanje pripadnosti vojski Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev oziroma Kraljevini Jugoslaviji ni potekalo brez težav. Slovenski polki so ohranili svoja imena do zmage na Koroškem junija 1919, poleti pa se je srbska vojska organizacijsko razširila na vso državo. Vrhovni poveljnik vojske je bil kralj, pripadnosti vojski pa ni več opredeljeval on, temveč jugoslovanska nacionalnost, ki je Slovincem, Hrvatom in Srbom pripisovala zgolj plemenski obstoj. Ugled vojske v Kraljevini je bil nizek, zlasti v severnih predelih države, zaradi škandalov, povezanih s korupcijo, in zaradi nezadovoljstva posameznih narodov s statusom v vojski (Kuzmanič v Bernik, 2006, str. 55). Slovenska partizanska vojska je pomen pripadnosti ustvarjala na podlagi narodnoosvobodilnega boja, torej z obrambo slovenskega naroda pred okupatorjem: »V okviru tega boja je komunistična partija svoj cilj /.../ podredila ciljem osvobodilnega boja, s čimer je uspela zgraditi močan pomen pripadnosti med partizanskimi borci in zagotoviti podporo civilnega prebivalstva.« Motivi domoljubja so v vojnem času prevladali nad revolucionarnimi motivi, saj je morala komunistična partija za prevzem oblasti najprej pregnati okupatorje (Lešnik, Tomc v Bernik, 2006, str. 55). Slovenska partizanska vojska je bila ukinjena marca 1945, ko sta oba slovenska korpusa postala korpusa jugoslovanske armade. Po zadnjih bojih so bile nekatere slovenske brigade preprosto razpuščene, kar je povzročilo med partizanskimi borci razočaranje. Slovenska vojska je popolnoma izgubila svojo avtonomijo (Bernik, 2006, str. 56).

Pripadnost jugoslovanski armadi se je utemeljevala s spoštovanjem enakopravnosti vseh narodov in narodnosti. Poleg bratstva in enotnosti sta bili temeljni načeli pripadnosti Jugoslovanski armadi tudi varovanje in obramba socialistične družbene organizacije. Pomembno vlogo v življenju rekrutov sta imela ideološko prepričevanje

in vzgoja. V jugoslovanski javnosti je obstajal stereotip o tem, da spadajo Slovenci med narode, ki se ne znajo vojskovati in nimajo ustreznih vojaških tradicij. Proti koncu osemdesetih let prejšnjega stoletja je ta stereotip dobil še nekaj argumentov: osip z vojaških šol in vse večja nepripravljenost mladih, da bi se odločali za vojaški poklic, razmah mirovnega gibanja, zahteve po civilnem služenju vojaškega roka (Jelušič, 1997, str. 202). Z osamosvojitvijo Slovenije in ustanovitvijo svoje vojske je pripadnost vojski dobila novo vsebino, ki je bila utemeljena s pripadnostjo naciji in samostojni, nacionalni, demokratično urejeni državi. Med vojno za neodvisnost Slovenije so se na slovenski strani oblikovale enote nove vojske, ki so imele visoko stopnjo identifikacije s ciljem boja in popolno podporo slovenskega javnega mnenja. Bernik (2006, str. 57) ugotavlja, da je slovenska politika intervenirajočo armado hitro označila za agresorsko, kar je bilo za motivacijo slovenskih borcev zelo pomembno. »Vojna v Sloveniji je pokazala, da motivacija, ki temelji na prepričanju o nacionalni utemeljitvi pravičnosti vodenega boja, še vedno prevladuje nad motivacijo, utemeljeno na državotvornih opredelitvah« (Jelušič, 1997, str. 194).

Drugo, bolj vsebinsko, vprašanje pa je, katere so tiste vrednote in izkušnje, ki so bile nekoč vključene in so še danes del vojaških tradicij, ki nato ustvarjajo vojaško identiteto. Prikazan prelet vojaško-zgodovinskih izkušenj izpostavlja pričakovano dejstvo – med obsežnimi vojaškimi izkušnjami slovenskega naroda ni veliko oziroma pravzaprav ni tistih, ki so bile na strani poražencev. Če odmislimo dejstvo zmagovalnega pristopa pri opredelitvi vojaške identitete in neupoštevanja teh izkušenj, pa bi bilo treba z vidika znanstvenosti, kakovosti dojetja ter uravnoveženosti in posledično sprejemljivosti vojaške identitete take izkušnje vsaj proučevati.

3 SLOVENSKA VOJAŠKA IDENTITETA

Temeljno vprašanje seveda je, kako priti do tistih najpomembnejših tradicij in zgodovinskega spomina, ki jih po kodeksu SV razvijajo njeni pripadniki. Najprej je pomembno izpostaviti vlogo slovenske vojaške zgodovine. Brez njenih raziskovalnih dosežkov in rezultatov ni mogoče pridobiti uvida v dejstva in izkušnje slovenskih vojaških tradicij, ki so obstajale v posameznih vojaških sistemih v preteklosti, od katerih so morda nekatere žive še danes. Vendar je to lažje zapisati kot udejanjiti. Deloma zaradi dolgoletnega nesistemskega pristopa dela na tem področju, deloma zaradi težav z viri in njihovo dostopnostjo za raziskovalce. Ker teh dognanj ni oziroma jih primanjkuje, se žal velikokrat pri iskanju izhodišč za vzpostavitev slovenske vojaške identitete odloča na podlagi pomanjkljivih podatkov, kar pa ne pripomore h kakovostnim in k domišljenim izhodiščem ter vodi v težave v zvezi z legitimnostjo take vojaške identitete.

Drugo vprašanje je povezano z razvijanjem tradicij in tako s podlago za institucionaliziran odnos do slovenske vojaške identitete. Pomembno bi bilo, da potem, ko bodo dokončno postavljena izhodišča slovenske vojaške identitete, vojaški sistem ob sodelovanju s civilnimi strukturami doreče sistemsko rešitev. Rešitev tega vprašanja ne more temeljiti na stihijem pristopu in mednarodna primerjava z

nekaterimi drugimi sistemi jasno kaže na jasno sistemsko urejenost na tem sicer za vojaški poklic bistvenem področju. Tako pa vojaških tradicij glede na javni diskurz vsebinsko ni opredelila Slovenska vojska oziroma njeni ustrezni organi.

Iz različnih člankov v vojaških glasilih, zlasti iz revije Slovenska vojska, lahko spoznamo, da so se ustvarjalci vojaške tradicije srečali z obema dilemama, kaj in kako vzeti med tradicijske elemente iz obeh večnacionalnih vojsk (Avstro-Ogrske in Jugoslavije) ter od slovenskih vojaških formacij. Pri teh se je vzpostavilo zaporedje elementov: brez vsakega dvoma vojna za neodvisnost Republike Slovenije leta 1991, nato pa tudi vojska Kraljevine SHS, slovenska partizanska vojska, Teritorialna obramba. Čutiti je, da je vir vojaške tradicije vedno bolj tudi Slovenska vojska, od ustanovitve do vloge v Republiki Sloveniji, njenih glavnih razvojnih faz, mednarodnega sodelovanja na misijah in vključitve v Nato, kar so vse pomembni členi njene identitete.

Zato lahko sklenemo, da slovenska vojaška identiteta obstaja, je pa res, da je svojevrstna – v primerjavi z vojaškimi identitetami klasičnih evropskih držav, na primer Francije, Velike Britanije ipd. Druga svetovna vojna in obdobje po njej sta slovensko družbo bistveno spremenila in te spremembe so se odražale tudi na odnosu do vojaške identitete. Prav tako so jo oblikovali samo zmagovalci, kar ji v luči narodne legitimnosti ni zagotavljalo popolne podpore. Še več, pogled v razvoj slovenske vojaške identitete dokazuje njeno nenehno preoblikovanje, podvrženo dvema oteževalnima okoliščinama. Prva je zgodovinsko pogojena in izhaja iz dejstva nenaklonjenosti k oblikovanju kake posebej prepoznavne slovenske vojaške identitete, kar je sicer skupna značilnost multinacionalnih oboroženih sil (primer vojske Avstro-Ogrske, Kraljevine Jugoslavije in SFR Jugoslavije). Druga pa je poskus ustvarjanja slovenske vojaške identitete na čim bolj avtonomnih izhodiščih, pri katerih skrb in pozornost odločevalcev o čim bolj prepoznavni in sprejemljivi vojaški identiteti zamenjata pristop oblikovanja vojaške identitete na podlagi nasprotovanja predhodnim značilnostim ter poskus povečevanja dosežkov tistih, ki so sodelovali v zadnjih oboroženih spopadih (primer narodnoosvobodilnega boja in vojne za neodvisnost Slovenije). Zato je treba razpravo nujno osredotočiti predvsem na poznavanje slovenske vojaške identitete in njeno raziskovanje. To sta izhodišči za njeno lažje razumevanje, saj je zanjo bistveno prav to, da se z njo lahko poistovetimo, kar pa ni mogoče, če jo poznamo pomanjkljivo ali pa sploh ne.

Sklep Vojaška identiteta, izhajajoč iz vojaških tradicij, ima še eno značilnost – univerzalnost, ki ji jo zagotavlja njena profesija. Zanesljivo je mogoče trditi, da obstajajo nekateri sestavni deli vojaške tradicije, ki ustvarjajo vsako vojsko in predstavljajo bistvo sistema:

- a) obramba države je nedvomno dejavnik, ki ga vojaški sistemi uvrščajo v vrh in je bistven za obstoj sistema;
- b) jasno opredeljen patriotizem, ne kot sestavni del nacionalizma v negativnem pomenu besede, temveč kot ljubezen do domovine in naroda v obliki zaščitnika;

- c) spoštovanje avtoritete, kar sicer tudi omogoča delovanje vojaških sistemov (temelječ na jasni subordinaciji in enostarešinstvu), hkrati pa zagotavlja njegova vodenje in nadzor v smislu podrejenosti političnim elitam ter služenju narodu;
- d) strogo spoštovanje določil mednarodnega vojnega in humanitarnega prava je sicer bolj novodobni sestavni del univerzalne vojaške tradicije, ki pa je nesporen pri delovanju vojaških sistemov, saj mu zagotavlja pravne okvire delovanja ter neposredno legitimnost tako v mirnodobnem kot vojnem stanju;
- e) visoki standardi na področju etike in morale, s čimer si vsak vojaški sistem zagotavlja narodno legitimnost ter predstavlja presečišče vrednot nekega naroda in vojaškega poklica.

Če želimo omenjenih pet elementov preslikati na raven Slovenske vojske in tako ugotoviti zastopanost posameznega v določevanju slovenske vojaške identitete, bi lahko vsaj pri nekaterih zaznali pomanjkljivo izrazitost. Prav v tem pa je treba iskati določene težave ob poskusu celotne opredelitve, kar vodi v vse težje poistovetenje tako samih pripadnic in pripadnikov Slovenske vojske, še toliko bolj zapleteno pa to postane za civilno družbo, kar se ali pa se še bo bistveno bolj odražalo pri celostni podobi Slovenske vojske. Zaradi navedenega ni nenavadno, da tako politične elite kot strokovna javnost vse težje pojasnjujejo nujnost obstoja vojaškega dela slovenskega obrambnega sistema pred laičnim civilnim okoljem.

Literatura

1. Bernik, Valerija, 2006. Slovenska vojaška tradicija in državljanska vzgoja. V Lakota Barle, Andreja in Rustja, Erika, ur. *Državljanstva in domovinska vzgoja*. Slovenska Bistrica: Beja d. o. o.
2. Daley, G. James, 1999. *Understanding the military as an ethnic identity*. V Daley, G. James, ur. *Social work practice in the military*. New York: Haworth Press.
3. Ferenc, Tone, 1996. *Raznarodovalna politika okupatorjev*. Enciklopedija Slovenije. Zv. 10: Pt-Savn, str. 113.
4. Franke, Volker, 1999. *Preparing for peace: military identity, value orientation and professional military education*. Westport, Connecticut, London: Praeger Publishers.
5. Gabrič, Aleš, 2008. *Pot v demokracijo in samostojnost*. V Prebilič, ur. *Osamosvojitve Slovenije, Priročnik za učitelje osnovnih in srednjih šol*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, str. 11–52.
6. Hafner Fink, Mitja, 2002. *Nacionalna identiteta in evropska identiteta: Stališča Slovencev v primerjavi z drugimi Evropejci*. V Tošur, ur. *Demokracija v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, str. 193–214.
7. Jelušič, Ljubica, 1997. *Legitimnost sodobnega vojaštva*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
8. Južnič, Stane, 1993. *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
9. Lazar, Luka, 2003. *Šport in slovenska nacionalna identiteta, diplomsko delo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
10. Prebilič, Vladimir, 2011. *Zur geostrategischen Bedeutung Sloweniens – Vorteil oder Fluch? V Krüger, Dieter in Schneider, Felix, Die Alpen im Kalten Krieg: Historischer Raum, Strategie und Sicherheitspolitik*. Oldenbourg Verlag, München, str. 313–325.
11. Repe, Božo, 2008. *Regional differences, slovene national identity and the foundation of the slovene state*. *Slovene studies, journal of the society for slovene studies*. Zv. 30, št. 2, str. 255–263.

12. Rupel, Dimitrij, 2003. *Between national and european identity: A view from Slovenia*. *Cambridge review of international affairs*. Zv. 16., št. 2, str. 209–211.
13. *Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ)*. 2000a. *Identiteta*, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=identiteta&hs=1, 4. januar 2012.
14. *Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ)*. 2000b. *Tradicija*, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=tradicija&hs=1, 4. januar 2012.
15. Ule Nastran, Mirjana, 2000. *Sodobne identitete v vrtincu diskurzov*. Ljubljana: Zbirka Sophia.
16. Vobič Arlič, Nina, 2007. *Slovenska nacionalna identiteta in islam*, magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
17. Wilterdink, Nico, 1994. *Images of national character*. *Society*. Zv. 32, št. 1, str. 43–51.
18. *Zakon o obrambi (ZObr-UPB1) (uradno prečiščeno besedilo)*, 2004. *Uradni list RS*, št. 103/2004, z dne 23. septembra 2004. <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2004103&stevilka=4405>, 4. januar 2012.